

RECENZE

Boele-Woelki K. – Ferrand F. – González-Beilfuss C. – Jänterä-Jareborg M. – Lowe N. – Martiny D. – Todorova V. Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions. Cambridge: Intersentia, 2019, 282 s.

Recenzovaná publikace je čtvrtým a zároveň posledním dílem z pera Komise pro evropské rodinné právo, známé spíše pod zkratkou jejího anglického názvu *CEFL* (*Commission on European Family Law*).

Již z předmluvy recenzovaného díla se podává, že Komise byla založena v roce 2001 z akademických pracovníků z různých evropských zemí, zejména familiaristů a komparatistů.¹ Její zakladatelka profesorka *Katharina Boele-Woelki* léta Komisi předsedala, pořádala mnohá setkání expertů a celou řadu konferencí věnovaných aktuálním tématům rodinného práva a zejména průběžnému představování Principů evropského rodinného práva (dále zejména *Principy* nebo PEFL) široké odborné veřejnosti. *Principy* byly věnovány klíčovým institutům rodinného práva, tj. manželskému majetkovému právu, rozvodu manželství, vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely a rodičovské odpovědnosti.² Při zpracovávání *Principů* vycházela Komise z „*common core*“, tedy ze zachycení společného právního jádra národních právních řádů. Směřovala k „*better law*“, čili k vytvoření nového pravidla tam, kde žádné společné jádro nebylo nalezeno, jako v případě výživného mezi partnery či kompenzace za příspěví k majetku a kariéře druhého partnera, případně tam, kde se společné jádro jevílo jako zcela zastaralé a nefunkční, jako v otázce dědění mezi partnery, presumpce společného nabývání majetku nebo povinnosti partnera přispívat na náklady společné domácnosti. K získání „*common core*“ využila Komise vyhodnocení dotazníků, které byly zodpovězeny oslovenými akademiky z evropských zemí,³ národních zpráv,⁴ které jsou veřejně dostupné na webových stránkách Komise, a zpracování závěrů mezinárodních konferencí.

Je třeba dodat, že všechny Komisí vytvořené principy měly vždy pouze doporučující charakter, byť byly pojaty formou psaných právních pravidel. Jejich cílem bylo inspirovat legislativce jednotlivých evropských zemí při modernizaci národních právních úprav

¹ Jde-li o detaily, viz informace dostupné z: <<https://ceflonline.net/>> [cit. 19. 4. 2020].

² Pokud jde o předchozí *Principy evropského rodinného práva* v tištěné podobě a komentáře k nim, srov. BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – PINTENS, W. *Principles of European Family Law regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2004; BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – PINTENS, W. *Principles of European Family Law regarding Parental Responsibilities*. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007; BOELE-WOELKI, K. – FERRAND, F. – GONZÁLEZ-BEILFUSS, C. – JÄNTERÄ-JAREBORG, M. – LOWE, N. – MARTINY, D. – PINTENS, W. *Principles of European Family Law regarding Property Relations between Spouses*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2013.

³ Osloveným odborníkem za Českou republiku byla prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc., z Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

⁴ Pokud čtenáře zaujme právní úprava některého ze zkoumaných států, je možné získat více informací v národní zprávě. K tomu viz <<http://ceflonline.net/country-reports-by-jurisdiction/>>.

a napomoci tak k harmonizaci rodinného práva v Evropě. Autoři výstižně uvádějí, že zákonodárci mohou ve vztahu k principům „take it or leave it“.⁵

Je všeobecně známo, že v současné době je otázka právní úpravy neformálních svazků v Evropě aktuálním a diskutovaným tématem. Ostatně i Komise se tímto tématem v minulosti již zabývala.⁶ Poslední, čtvrté *Principy* vypracované Komisí jsou proto zaměřeny právě na problematiku nesezdaných soužití, autory označovaných jako svazky *de facto*. Komise tuto genderově neutrální terminologii používá záměrně. *De facto* svazek je definován bez ohledu na pohlaví partnerů.

Jde-li o koncepci a obsah *Principů*, Komise vychází z faktu, že *de facto* svazky nejsou v mnoha státech komplexně „právně uchopeny“, ani upraveny právními normami „šitými na míru“. Na právní poměry vznikající mezi partnery tak mnohdy dopadají obecná pravidla soukromého práva, což lze označit za „common core“. Mezi takové státy se řadí i Česká republika. Naopak mezi země, ve kterých *de facto* svazky doznaly zvláštní a komplexní právní úpravy, patří zejména státy bývalé Jugoslávie a severské státy, nikoli však všechny. V některých jurisdikcích sice nenalezneme právní úpravu svazků *de facto* jako institutu, ale judikaturou a praxí se postupně určitý právní rámec vytvořil.

Na základě informací z recenzované publikace lze konstatovat, že *de facto* svazky jsou v evropských státech častým jevem. Rodina a rodinný život se mění. Mnoho lidí do manželství nevstupuje, a to z celé řady důvodů. Je možná paradoxní, že na druhou stranu někteří volají po vytvoření právního rámce zkoumané problematiky. Z tohoto pohledu se posuzovaná publikace, zabývající se současnými otázkami podoby rodiny a rodinného práva v Evropě, může jevit jako významná sociologická sonda.

Je třeba uvítat, že recenzovaná publikace na samém začátku, kromě úvodního představení Komise a metod práce, seznamuje čtenáře se statistickými údaji z evropských zemí týkajících se rodiny a rodinného života, jako je například počet nově uzavíraných manželství, délka jejich trvání, přístup ke svazkům osob stejného pohlaví, věk osob žijících ve svazcích *de facto*, délka trvání takových svazků, počet dětí narozených mimo manželství a jiné. Následuje analýza mezinárodního a evropského právního rámce dané problematiky, představení jednotlivých evropských právních úprav a krátký pohled do historie.

Jádrem recenzované publikace jsou však kapitoly věnované *de facto* svazkům. Je jich sedm a jsou zaměřeny na definice a aplikační rámec, obecná práva a povinnosti osob žijících v *de facto* svazcích, jejich dohody, aktiva a pasiva, ukončení *de facto* soužití a řešení vzájemných následných sporů a v neposlední řadě na problematiku úmrtí a právního nástupnictví.

Principy jsou pojaty ve formě podobající se psaným zákonným pravidlům, ačkoli jsou v některých případech obecnější, než bývá obvyklé. Byť je pracovním jazykem Komise angličtina, samotné *Principy* jsou vždy uvedeny nejen v angličtině, ale i ve francouzštině a němčině, přičemž autoři publikace deklarují, že tyto jazykové verze jsou autentické.

⁵ Český zákonodárce měl v rámci rekodifikace soukromého práva do občanského zákoníku *Principy evropského rodinného práva* k dispozici a dle důvodové zprávy byly vzaty v úvahu. Viz Důvodová zpráva [online], s. 18. [cit. 5. 4. 2020]. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>. Lze říci, že PEFL byly pro některé oblasti české právní úpravy rodinného práva inspirací, zejména pro novou právní úpravu rodičovské odpovědnosti. Právní úprava rozvodu manželství však zůstala v občanském zákoníku víceméně beze změn, neboť převážil konzervativní přístup k problematice.

⁶ BOELE-WOELKI, K. – MOL, CH. – GELDER, E. (eds). *European Family Law in Action: Volume V, Informal relationships*. Cambridge: Intersentia, 2015.

Za každým z uvedených principů následují právní prameny mezinárodního práva, dopadají-li na danou otázku nějaké, poté srovnávací přehled přístupů vybraných evropských států k předmětné otázce, a dále komentář a odůvodnění, proč Komise zvolila právě daný princip. Komentář je pouze v anglickém jazyce.

Principy v první kapitole *de facto* svazky definují jako takové dvě osoby, které žijí v trvalém vztahu jako pár. Nadto vymezují tzv. kvalifikované *de facto* svazky, jako svazky trvající alespoň pět let nebo svazky se společnými nezletilými dětmi partnerů, ke kterým následně vztahují některá další práva a povinnosti.⁷

Principy se zabývají rovněž otázkou vymezení vzniku a zániku *de facto* svazku.⁸ V druhé, třetí a čtvrté kapitole jsou vymezena některá práva a povinnosti s důrazem na princip rovnosti partnerů a s tím se pojící ochranu slabší strany.⁹ Příkladem se jedná o ochranu rodinné domácnosti a jejího vybavení v případě tzv. kvalifikovaných *de facto* svazků omezující možnosti dispozic.

Dle *Principů* zůstává každý partner vlastníkem svého výlučného jmění, přičemž nabývat majetek a zavazovat se k dluhům mohou partneři nadále samostatně i společně, respektive společně a nerozdílně. *Principy* však stanoví domněnku spoluvlastnictví v případě, kdy je věc nabyta pro účely společného užívání.¹⁰ Domněnka se pak neuplatní v případě darování nebo dědění.

Principy upravují i otázku exekuce majetku. Dle *Principů* lze postihnout pro výlučný dluh jednoho partnera kromě jeho výlučného majetku i společný majetek, ovšem jen do výše podílu partnera-dlužníka na něm.

V páté kapitole zabývající se otázkami spojenými s ukončením partnerství *Principy* mimo jiné upravují právo na kompenzaci za přispění k rozšíření majetku druhého partnera. Po ukončení soužití *Principy* vychází z toho, že se každý z partnerů má nadále živit sám. Pouze pro tzv. kvalifikovaná soužití upravují za určitých podmínek dočasné právo na výživné.

V otázce dědění, které je věnována kapitola šest, upravují *Principy* mimo jiné právo pozůstalého partnera užívat obydli zesnulého partnera po dobu šest měsíců po jeho smrti.¹¹ Pozůstalému partnerovi přiznávají v případě tzv. kvalifikovaného soužití dědické právo stejně jako manželovi.¹²

Je jisté, že v současné době, kdy dochází k poměrně intenzivní harmonizaci práva jednotlivých evropských států, nemůže zůstat beze změn ani oblast rodinného práva. Vzhledem ke společným principům, na kterých evropské právní řády stojí, mezi které náleží

⁷ *Principy* mimo jiné poukazují na to, že ve většině zemí právní úprava *de facto* svazků (existuje-li) dopadá i na osoby stejného pohlaví. Např. ve Slovinsku se však uplatní pouze na páry opačného pohlaví.

⁸ *Principy* mohou být využity při výkladu a aplikaci práva. Například český občanský zákoník nově staví běh promlčecí lhůty vedle manželů i mezi „osobami žijícími ve společné domácnosti“, srov. § 646 o. z., kdy se bude zřejmě často jednat o partnery. Zatímco vznik a zánik manželství lze určit dle oddacího listu, rozsudku o rozvod nebo úmrtího listu aj., okamžik vzniku a zániku svazku *de facto* je otázkou výkladu, při kterém mohou aplikační praxi posloužit právě i *Principy*.

⁹ *Principy* poukazují na skutečnost, že slabší stranou často, nikoli výlučně, je žena, zejména z důvodu péče o společné děti nebo domácnost, částečných úvazků apod. Nejen v ČR, ale i řadě dalších států je tato skutečnost zohledněna v rámci výživného neprovdané matce, v ČR srov. § 920 o. z.

¹⁰ Jedná se spoluvlastnictví k jednotlivým věcem, nikoli o majetkové společenství.

¹¹ Pravidlo poskytuje ochranu pozůstalému partnerovi zejména před dědici zesnulého partnera, kteří mohou chtít nemovitost, ve které se nacházelo společné obydli, prodat, sami užívat apod.

¹² Dle českého práva dědí partner (respektive „osoba žijící ve společné domácnosti“) až v druhé dědické třídě (srov. § 1636 o. z.), což v praxi znamená, že pokud dědí potomci partnera-zůstavitele, potom při zákonné posloupnosti pozůstalý partner nedědí.

rovnost, svoboda nebo zákaz diskriminace, je namístě hledat společná právní řešení rodinných poměrů jako materiálních pramenů práva.

Mám za to, že posuzované dílo aspirující na možnou inspiraci pro národní legislativce, má potenciál naplnit své ambice. Jak již bylo naznačeno výše, *Principy* věnované *de facto* svazkům jsou výsledkem analýzy současné právní úpravy v této oblasti v evropském měřítku. Od „*common core*“ jdou však dále, neboť reflektují reálné potřeby, které po právní stránce v rámci takového soužití vznikají, ale dosud nebyly v některých právních úpravách zohledněny. Snaží se nalézt možnou vyhovující právní úpravu v dané oblasti, tj. „*better law*“.

Protože jsou *Principy* ve vazbě na úvahy o možném budoucím směřování právních úprav v oblasti *de facto* svazků výsledkem práce předních odborníků v oblasti rodinného práva, může posuzovaná publikace posloužit i jako přehled přístupů ke zkoumané problematice v rámci národních legislativ a oslovit jednotlivé zákonodárce. Nejedná se sice o příliš hluboký rozbor jednotlivých právních institutů, to však ani od takového druhu publikace nelze z povahy věci očekávat. Posuzované dílo je však také zdrojem cenných informací pro každého, kdo se zabývá familiaristikou, civilistikou a zejména komparativistikou v evropském měřítku. Cenným zdrojem informací bude publikace také pro ty, kteří se věnují sociologii rodiny.

Lucie Zatloukalová*

* Mgr. Lucie Zatloukalová, Právnická fakulta Masarykovy univerzity.